

Ks. Wiesław Przygoda*

SZTUCZNA INTELIGENCJA A DUSZPASTERSTWO. OBIETNICE – ZAGROŻENIA – WYZWANIA

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND PASTORAL WORK.
PROMISES – THREATS – CHALLENGES

Abstract: Artificial intelligence is undoubtedly one of the most influential and rapidly developing phenomena of contemporary times. Universities are creating new fields of study, and managers are continually implementing the latest AI solutions for business management, marketing, advertising, and promotion. This includes not only the promotion of various material products and new technologies but also dangerous ideologies and previously unimaginable methods of influencing people's thinking and practical ways of taking over and exercising power. We are interested in finding answers to the following questions: Does AI have any connection with the pastoral work of the Church, and if so, in which areas of this activity? What are the potential benefits of AI that can be utilized in pastoral work, and what are the dangers? If there are risks, what formative challenges should be undertaken in the Church's salvific activity? An attempt to answer these questions will be based on the first, currently few, statements from the Church's Magisterium and the somewhat more numerous theological studies on this issue.

Keywords: AI, pastoral work, human dignity, Christian formation.

O czym myślimy, mówiąc o sztucznej inteligencji? Jest to bardziej zagmatwane, niż mogłoby się wydawać na pierwszy rzut oka, ponieważ sztuczna inteligencja nie jest wyłącznie domeną wydziałów informatyki i firm technologicznych. Sztuczna inteligencja była przewidywana i zapowiadana przez futurologów od lat. Dyskusja wokół sztucznej inteligencji została już ukształtowana przez niezliczoną liczbę hollywoodzkich filmów, od *Hala* w 2001 r., przez *Odyseje kosmiczną*, *Terminatora*

* Ks. Wiesław Przygoda – profesor doktor habilitowany, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, kierownik Sekcji Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL, ORCID: 0000-0003-2430-719X.

i *Matrixa*, po serial *Humans* w BBC i *Westworld* w HBO¹. Obecnie mamy do czynienia z faktem, który na dobre zadomowił się w rzeczywistości ludzkiej. Problemem nie jest akceptacja sztucznej inteligencji lub jej odrzucenie, ale chodzi o to, by określić obszary jej funkcjonowania i wywierania wpływu na człowieka w wymiarze jednostkowym i społecznym, w aspekcie fizycznym, psychicznym i duchowym, w zakresie ludzkiej doczesności i rzeczywistości przekraczającej ową doczesność. Sztuczna inteligencja nie jest skomplikowaną maszyną służącą do stworzenia sztucznego człowieka, ale jest rzeczywistością wielowymiarową, która już dzisiaj ma duży wpływ na egzystencję ludzi, a ten wpływ stale rośnie. Nie ulega wątpliwości, że sztuczna inteligencja w wielu obszarach ułatwia życie, niekiedy nawet je ratuje, jak to jest w przypadku wykorzystujących ją zaawansowanych technologii medycznych.

Jednak sztuczna inteligencja nie jest samą technologią, gdyż ma „ambicje” bycia *ens humanum*, a z czasem może nawet prześcignąć człowieka w znajdowaniu lepszych rozwiązań problemów, w posiadaniu wyższych umiejętności, sprawności, wydajności itp. Prof. Andrew Oberg z Uniwersytetu w Kochi w Japonii stawia odważne pytania, czy sztuczna inteligencja ma swoją jaźń i czy mogłaby w przyszłości stworzyć sobie coś w rodzaju ludzkiej duszy?² Jeszcze ciekawsze jest, czy sztuczna inteligencja nauczy się kiedyś odpowiedzialności za swoje decyzje, czy będzie mogła odpowiadać przed sądem, ponosić karę, przejść proces rekonyliacji i swoistego nawrócenia – słowem, czy można jej teraz lub w przyszłości przypisać niezwykłą godność osobową, jaką cieszy się każdy człowiek? Jeżeli sztuczna inteligencja miałaby nauczyć się odpowiedzialności etycznej, to w jakim systemie aksjologicznym i kto miałby zdecydować o tym, jakie algorytmy etyczne zostaną zaimplementowane do systemu sztucznej inteligencji? Beth Singler, profesor Uniwersytetu w Zurychu, stawia jeszcze śmielsze pytanie, mianowicie: czy sztuczna inteligencja jest w stanie stworzyć jakąś nową religię?³

To tylko niektóre zagadnienia mocno wkraczające na grunt moralności, a w związku z tym stawiające wyzwania przed posługą duszpasterską Kościoła. Czy zatem można obarczyć Kościół odpowiedzialnością za formację etyczną sztucznej inteligencji, czy raczej, jak zawsze, jest on odpowiedzialny tylko za formację

¹ Por. R. Reed. *A.I. in Religion, A.I. for Religion, A.I. and Religion: Towards a Theory of Religious Studies and Artificial Intelligence*. „Religions” 12:2021: 401. <<https://doi.org/10.3390/rel12060401>> [dostęp: 27.05.2024].

² Por. A. Oberg. *Souls and Selves: Querying an AI Self with a View to Human Selves and Consciousness*. „Religions” 14:2023: 75. <<https://doi.org/10.3390/rel14010075>> [dostęp: 24.05.2024].

³ Por. B. Singler. „Will AI create a religion?”. *Views of the algorithmic forms of the religious life in popular discourse*. „American Religion” 5:2023 nr 1 s. 95-103. DOI: <10.2979/amerreli.5.1.05> [dostęp: 29.05.2024]. Autorka ostatecznie uchyla się od jednoznacznej odpowiedzi na pytanie postawione w tytule swojej publikacji, ale pokazuje, jak wiele jest, a będzie jeszcze więcej w przyszłości, wzajemnego oddziaływania sztucznej inteligencji i religii.

etyczną swoich wyznawców? Niewątpliwie sztuczna inteligencja ma swoje walory do wykorzystania również w zakresie działalności zbawczej Kościoła, zwłaszcza w edukacji religijnej. Jednak na horyzoncie burzliwego rozwoju tego fenomenu pojawiają się także zagrożenia dla ludzi wierzących, i właśnie z tymi zagrożeniami związane są wyzwania formacyjne i pastoralne dla wspólnoty Kościoła. Refleksja na zarysowane tu tematy jest sama w sobie nowym zadaniem, ale trzeba ją – nawet z pewnym ryzykiem błędu – podjąć, a w przeszłości rozwijać.

1. FENOMEN SZTUCZNEJ INTELIGENCJI

Papież Franciszek podjął refleksję na temat sztucznej inteligencji w kontekście troski o upragniony pokój w *Orędziu na 57. Światowy Dzień Pokoju*⁴. Już na początku swego orędzia papież skonstatował, że dotychczas w świecie nauki i technologii nie wypracowano jednoznacznej definicji sztucznej inteligencji. Sam termin wszedł już do języka potocznego i

[...] obejmuje różnorodność nauk, teorii i technik mających na celu sprawienie, by maszyny odtwarzały lub naśladowały w swoim działaniu zdolności poznawcze istot ludzkich⁵.

Franciszek jest świadomy tego, że sztuczna inteligencja będzie z czasem zyskiwać na znaczeniu, co stawia Kościół przed nowymi wyzwaniami, które mają charakter nie tyle techniczny, co raczej i przede wszystkim antropologiczny, edukacyjny, społeczny i polityczny.

W celu prowadzenia jakiegokolwiek refleksji konieczne jest jednak przybliżenie fenomenu sztucznej inteligencji i przyjęcie przynajmniej roboczej wersji jakiegoś jej określenia, skoro nie wypracowano jednoznacznej definicji. W rządowym *Portalu sztucznej inteligencji* fenomen ten został opisany w następujący sposób:

Sztuczna inteligencja jest tematem obszernym i szeroko omawianym zarówno w sferze naukowej, publicystycznej, jak i politycznej. Są to działania oparte o modelowanie wiedzy, danych i rozwijanie systemów algorytmów oraz mocy obliczeniowych, co w obecnym stanie techniki pozwala na uzyskanie względnie zautomatyzowanego systemu pozyskiwania, przetwarzania i analizy danych, który daje możliwość samoistnego (autonomicznego) ulepszania systemu lub przewidywania zachowań i działań na podstawie analizy zebranych danych i korelacji między nimi, z możliwością wpływu na środowisko zewnętrzne oraz pozostające z nim w interakcji za pomocą sensorów i siłowników. Interakcje te mogą zachodzić mechanicznie lub z udziałem człowieka w cyklu życia

⁴ Por. Franciszek. *Sztuczna inteligencja i pokój. Orędzie na 57. Światowy Dzień Pokoju* (8.12.2023). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/peace/documents/20231208-messaggio-57giornatamondiale-pace2024.html>> [dostęp: 29.05.2024].

⁵ Tamże p. 2.

sztucznej inteligencji począwszy od etapu kreacji, rozwoju, wdrożenia, stosowania, aż po etap decyzji o wyłączeniu z pracy i utylizacji⁶.

Opis ten pokazuje, z jak szerokim i wieloaspektowym zjawiskiem mamy do czynienia. Jego autorzy zwracają uwagę, iż nie wypracowano dotychczas definicji prawnej sztucznej inteligencji ani w ustawodawstwie krajowym, ani na forum międzynarodowym.

Pojęcie sztucznej inteligencji (ang. *Artificial Intelligence* – AI) oczywiście występuje w różnych dokumentach Unii Europejskiej oraz w dokumentach państw OECD, ale wszędzie dominują fenomenologiczne opisy tego zjawiska, nie zaś ścisła definicja prawna. W dokumencie Rządu Rzeczypospolitej Polskiej *Polityka dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce po 2020 roku* przyjęto definicję Bartłomieja Michałowskiego:

Sztuczna inteligencja to [...] dziedzina wiedzy obejmująca między innymi sieci neuronowe, robotykę i tworzenie modeli zachowań inteligentnych oraz programów komputerowych symulujących te zachowania, włączając w to również uczenie maszynowe (ang. *machine learning*), głębokie uczenie (ang. *deep learning*) oraz uczenie wzmocnione (ang. *reinforcement learning*)⁷.

Według Michała Kalisza mianem sztucznej inteligencji można określić

[...] dziedzinę wiedzy zajmującą się poszukiwaniem technik rozwiązywania i ich formalnym sformułowaniem, pozwalającym na implementację maszynową problemów trudnych, czyli rozwiązywanych przez ludzi za pośrednictwem intelektu, ale których dokładnego i ogólnego algorytmu rozwiązania nie potrafią podać⁸.

Zdaniem tego autora sztuczna inteligencja stwarza wielkie szanse dla ludzkości, ale związane są z nią także utracone nadzieje i nowe zagrożenia. Najważniejszym zadaniem wydaje się być odpowiednie pokierowanie jej rozwojem, aby uczynić z niej sensowny, służący ludziom wynalazek⁹.

W listopadzie 2022 r. sztuczna inteligencja wkroczyła w życie milionów zwyczajnych ludzi dzięki kalifornijskiemu laboratorium badawczemu Open AI i jego oprogramowaniu Chat GPT. Technologia ta polega na udostępnieniu platformy

⁶ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. *Portal sztucznej inteligencji. Czym jest sztuczna inteligencja*. <<https://www.gov.pl/web/ai/czym-jest-sztuczna-inteligencja2>> [dostęp: 29.05.2024].

⁷ Rząd Rzeczypospolitej Polskiej. *Polityka dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce od 2020 roku*. „Monitor Polski” poz. 23 s. 66. <https://sipdata.lex.pl/dane/monitory/2021/2445830/1.pdf?_ga=2.116799297.677839057.1620393881-573017618.1603871734>; por. B. Michałowski. *Internet of Things (IoT) i Artificial Intelligence (AI) w Polsce. Jak wykorzystać rewolucję technologiczną Internetu rzeczy i sztucznej inteligencji w rozwoju Polski*. Warszawa 2018.

⁸ M. Kalisz. *Sztuczna inteligencja – osiągnięcia, zagrożenia, perspektywy*. „Transformacje” 2020 s. 157. <[researchgate.net: Micha_Kalisz_transformacje_1-2_20201.pdf](https://researchgate.net/publication/358123114)> [dostęp: 24.05.2023].

⁹ Por. tamże s. 167.

sztucznej inteligencji umożliwiającej generowanie przez komputer odpowiedzi na zapytanie użytkownika. W kontekście tego epokowego wydarzenia ks. Józef Kloch zgłosił postulat, by systemy sztucznej inteligencji były tak konstruowane, aby zostały zachowane pewne zasady etyczne. W przeciwnym razie rozmowa z botem może doprowadzić kogoś nawet do samobójstwa¹⁰. Problem polega jednak na tym, że nie bardzo wiadomo, kto miałby panować nad konstrukcją systemów sztucznej inteligencji, a zwłaszcza nad przestrzeganiem zasad etyki (jakiej etyki?) w tych systemach.

Wydaje się, iż przywołane tu określenia w wystarczającym stopniu ukazują nam fenomen, o którym chcemy reflektować w kontekście wyzwań pastoralnych Kościoła. Opis ten jest dosyć spójny z tym, co rozumie przez sztuczną inteligencję papież Franciszek we wspomnianym *Orędziu na 57. Światowy Dzień Pokoju*.

2. OBIETNICE ROZWOJU CZŁOWIEKA I LUDZKOŚCI

Spróbujmy na początku spojrzeć na fenomen sztucznej inteligencji w sposób pozytywny, by wydobyć z tego zjawiska elementy możliwe do wykorzystania w zbawczej działalności Kościoła. Papież Franciszek, podążając za linią nauczania Kościoła przynajmniej od czasów Soboru Watykańskiego II, wyraża wdzięczność Bogu i ludziom za niezwykle zdobycze nauki, dzięki którym zażegnano niezliczone bóle i cierpienia ludzi. Podobnie jednak jak było w przeszłości z innymi wielkimi wynalazkami ludzkości, np. umiejętnością wyzwolenia ogromnej energii z rozszczepienia atomu, także sztuczna inteligencja może zostać wykorzystana przez człowieka w celu dobrym lub złym. Przed tym złym użyciem potencjału sztucznej inteligencji papież ostrzega, wskazując, iż

[...] postęp technologiczno-naukowy, umożliwiając sprawowanie niespotykanej dotąd kontroli nad rzeczywistością, oddaje w ludzkie ręce szeroki wachlarz możliwości, z których pewne mogą stanowić zagrożenie dla ludzkiego przetrwania i niebezpieczeństwo dla wspólnego domu¹¹.

Badania naukowe i innowacje technologiczne nie są oderwane od wpływów kulturowych i politycznych. To nie są działania neutralne pod względem moralnym, lecz jako działania w pełni ludzkie odzwierciedlają wybory uwarunkowane wartościami osobistymi, społecznymi i kulturowymi danej epoki i środowiska, w którym człowiek żyje, jest kształtowany i dokonuje wyborów moralnych. Również rezultaty ludzkich działań są uwarunkowane wynikiem ludzkiego podejścia

¹⁰ Por. J. Kloch. *Wstrzymanie badań nad sztuczną inteligencją nie jest możliwe*. <<https://www.ekai.pl/ks-prof-jozef-kloch-wstrzymanie-badan-nad-sztuczna-inteligencja-nie-jest-mozliwe/>> [dostęp: 24.05.2023].

¹¹ Franciszek. *Sztuczna inteligencja i pokój* p. 2.

do otaczającego świata, a w związku z powyższym mają wymiar etyczny. Toteż papież Franciszek w swoim postrzeganiu sztucznej inteligencji podkreśla jej wielowymiarowość i zaznacza, że nie można z góry założyć, iż

[...] jej rozwój wniesie dobroczynny wkład dla przyszłości ludzkości i dla pokoju między narodami. Taki pozytywny skutek będzie możliwy tylko wtedy, gdy okażemy się zdolni do odpowiedzialnego działania i poszanowania podstawowych wartości ludzkich, takich jak włączenie, transparentcja, bezpieczeństwo, bezstronność, poufność i rzetelność¹².

Sztuczna inteligencja obiecuje oszczędność nakładów pracy, bardziej wydajną produkcję, sprawniejszy transport i bardziej dynamiczne rynki, a także rewolucję w gromadzeniu, organizacji i procesach weryfikacji danych. Ale znowu papież Franciszek widzi tu pewne niebezpieczeństwo w zakresie ochrony podstawowych praw człowieka. Rozwój technologii sztucznej inteligencji jest fascynujący, a jej wpływ na globalną gospodarkę empirycznie widoczny. Nauka i technologia zwiększyły możliwości pracy, ale wraz z postępem w badaniach nad sztuczną inteligencją rodzi się obawa, że spowoduje ona spadek zatrudnienia. Zdaniem teologa z Uniwersytetu Katolickiego w Taipei na Tajwanie Justina N. Onyeukaziri

[...] istnieje fundamentalny problem wykraczający poza problemy społeczno-etyczne: nieodłączny związek między ludzką osobowością a ludzką pracą lub dziełami opartymi na godności każdej osoby ludzkiej jako stworzenia na obraz Boga. Przekonanie Kościoła, że osoba ludzka jest stworzona na obraz i podobieństwo Boga, zawsze było teologiczną podstawą jego przekonania o godności osoby ludzkiej, która powinna być chroniona we wszystkich ludzkich przedsięwzięciach i formach zaangażowania¹³.

Podobnie papież Franciszek stoi na stanowisku, że

[...] sztuczna inteligencja powinna służyć najlepszemu ludzkiemu potencjałowi i naszym najbardziej wzniosłym aspiracjom, a nie z nimi konkurować¹⁴.

Mimo pewnych zagrożeń, w sztucznej inteligencji drzemią również potężne możliwości rozwoju człowieka i ludzkości. Zdaniem papieża może ona pomóc

[...] wprowadzić znaczące innowacje w rolnictwie, edukacji i kulturze, poprawić standardy życia całych narodów i ludów oraz przyczynić się do wzrostu ludzkiego braterstwa i przyjaźni społecznej¹⁵.

¹² Tamże.

¹³ J.N. Onyeukaziri. *Artificial Intelligence and an Anthropological Ethics of Work. Implications on the Social Teaching of the Church*. „Religions” 15:2024: 623. <<https://doi.org/10.3390/rel15050623>> [dostęp: 31.05.2024].

¹⁴ Franciszek. *Sztuczna inteligencja i pokój* p. 2.

¹⁵ Tamże p. 6.

Sfera edukacji, kultury, a także ludzkiego braterstwa to rzeczywistości integralnie powiązane z misją Kościoła w świecie. Wydaje się, iż właśnie w tych obszarach aktywności eklezjalnej są duże możliwości zastosowania technologii sztucznej inteligencji. Współcześnie szczególnie młodzież niejako zdana jest na zasoby sieciowe, gdyż tam poszukuje odpowiedzi na wszelkie rodzące się w jej głowach pytania. Wielu młodych poszukuje w bazach internetowych odpowiedzi także na pytania o sens życia, jego cel, o sens wiary i eschatyczną perspektywę egzystencji wiecznej. Żeby jednak znaleźć odpowiedzi przynajmniej bliskie spojrzeniu Chrystusowej Ewangelii, ktoś musi te informacje zamieścić na publicznie dostępnych serwerach.

Prymas Holandii kard. Willem Jacobus Eijk uważa, iż nadszedł już czas na ewangelizowanie nowych technologii. Wprawdzie dzisiaj trudno jest mieć pełną wizję tego, co sztuczna inteligencja może zrobić dla człowieka, gdyż jest to obszar ciągle jeszcze mało poznany. Kardynał wyraża jednak przekonanie, iż takie jej technologie jak *chatbot* umożliwią powiedzenie czegoś również na tematy religijne¹⁶. Wiadomo natomiast, że sztuczna inteligencja bazuje na dostępnych zasobach elektronicznych, dlatego Kościół powinien już teraz zadbać o poszerzenie swoich własnych zasobów, i co ważne – na własnych serwerach, by uniknąć w przyszłości przykrego faktu usunięcia tych zasobów z przyczyn finansowych lub ideologicznych jakiegos właściciela nośników informacji.

3. ZAGROŻENIA DLA GODNOŚCI CZŁOWIEKA

Papież Franciszek na kanwie nowoczesnych sposobów uczenia się (*machine learning, deep learning*) stawia pytanie o związek technologii i inżynierii z sensem ludzkiego życia i zdolnością umysłu do dotarcia do prawdy. Konkretnie pyta: czy zdolność niektórych urządzeń do tworzenia spójnych składniowo i semantycznie tekstów jest gwarancją rzetelności? Wprawdzie współczesne maszyny wysokiej technologii mogą oszalać, generując stwierdzenia, które na pierwszy rzut oka wydają się wiarygodne, ale w rzeczywistości stwierdzenia te są bezpodstawne, a nawet mogą zdradzać pewne uprzedzenia. Zdaniem Franciszka

[...] stanowi to poważny problem, gdy sztuczna inteligencja jest wykorzystywana w kampaniach dezinformacyjnych, które rozpowszechniają fałszywe wiadomości i prowadzą do rosnącej nieufności wobec środków przekazu. Poufność, posiadanie danych i własność intelektualna to inne obszary, w których omawiane technologie stwarzają poważne zagrożenia, do których dochodzą dalsze negatywne konsekwencje ich niewłaściwego wykorzystania, takie jak: dyskryminacja, ingerencja w procesy wyborcze, szerzenie się modelu społeczeństwa,

¹⁶ Por. W.J. Eijk. *Niech Kościół ewangelizuje chatboty*. <<https://www.ekai.pl/prymas-holandii-niech-kosciol-ewangelizuje-chatboty/>> [dostęp: 24.05.2024].

które monitoruje i kontroluje ludzi, wykluczenie cyfrowe, i pogłębianie się indywidualizmu coraz bardziej oderwanego od zbiorowości. Wszystkie te czynniki mogą podsycać konflikty i utrudniać pokój¹⁷.

Warto ponadto zauważyć, iż duża ilość danych analizowanych przez systemy sztucznej inteligencji nie jest sama w sobie gwarancją bezstronności. Jak zauważa papież Franciszek,

[...] kiedy algorytmy ekstrapolują informacje, zawsze istnieje ryzyko, że je wypaczą, powielając niesprawiedliwości i uprzedzenia środowisk, z których pochodzą. Im bardziej stają się szybsze i złożone, tym trudniej zrozumieć, dlaczego wyprodukowały określony rezultat¹⁸.

Nie ulega wątpliwości, że inteligentne maszyny będą w przyszłości wykonywać przypisane im zadania z coraz większą wydajnością, ale cel i znaczenie ich działań będą nadal określane przez ludzi posiadających własny świat wartości. Istnieje zatem ryzyko, że

[...] kryteria stojące za niektórymi wyborami staną się mniej jasne, że odpowiedzialność za podejmowanie decyzji zostanie ukryta, a producenci mogą uchylać się od obowiązku działania dla dobra wspólnoty. W pewnym sensie sprzyja temu system technokratyczny, który sprzymierza ekonomię z technologią i nadaje przywilej dla kryterium wydajności, ignorując wszystko, co nie jest związane z jego doraźnymi korzyściami¹⁹.

W „szaleństwie” możliwości sztucznej inteligencji papież Franciszek dostrzega niebezpieczeństwo natury antropologicznej i społecznej. Człowiek, w swojej istocie ograniczony i śmiertelny, marzy o usunięciu wszelkich ograniczeń. Poszukując absolutnej wolności, może niestety wpaść niespodziewanie

[...] w spirale dyktatury technologicznej. [...] W ideologicznym kontekście paradygmatu technokratycznego, ożywionego prometejskim założeniem samowystarczalności, nierówności mogą rosnać nieproporcjonalnie, a wiedza i bogactwo gromadzić się w rękach nielicznych, z poważnym zagrożeniem dla społeczeństw demokratycznych i pokojowego współistnienia²⁰.

Zdaniem Franciszka człowiek przyszłości jest narażony na dodatkowe uprzedzenia i dyskryminację, wynikające z braku zróżnicowanych systemów mediacji albo błędów bezdusznej maszyny sztucznej inteligencji.

Wiarygodność osoby ubiegającej się o kredyt, przydatność danej osoby do pracy, prawdopodobieństwo recydywy osoby skazanej lub prawo do otrzymania azylu politycznego, lub pomocy społecznej, mogą być determinowane przez

¹⁷ Franciszek. *Sztuczna inteligencja i pokój* p. 3.

¹⁸ Tamże p. 4.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

systemy sztucznej inteligencji. [...] Błędy systemowe mogą się łatwo mnożyć, powodując nie tylko niesprawiedliwość w indywidualnych przypadkach, ale także, poprzez efekt domina, rzeczywiste formy nierówności społecznej²¹.

Bardzo niebezpieczna jest automatyczna kategoryzacja jednostek. Papież dostrze-
ga w niej głębokie reperkusje dla tkanki obywatelskiej i relacji społecznych. Jego
zdaniem

[...] te sztuczne procesy klasyfikacji mogą prowadzić do konfliktów władzy, ponieważ dotyczą nie tylko odbiorców wirtualnych, ale także osób z krwi i kości. Fundamentalny szacunek dla godności ludzkiej postuluje odrzucenie tego, aby utożsamiano wyjątkowość osoby ze zbiorem danych. Nie można pozwolić algorytmom: określać sposobu, w jaki rozumiemy prawa człowieka, odkładać na bok podstawowych wartości współczucia, miłosierdzia i przebaczenia lub eliminować możliwość, aby jednostka się zmieniła i pozostawiła przeszłość za sobą²².

Warto odnotować fakt, iż 28 lutego 2020 r., na zakończenie międzynarodowych warsztatów *The »Good« Algorithm? Artificial Intelligence, Ethics, Law, Health (Dobry algorytm? Sztuczna inteligencja, etyka, prawo, zdrowie)*, zorganizowanych przez Papieską Akademię Życia, przedstawiciele Microsoft, IBM, Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) oraz rządu włoskiego podpisali dokument pt. *Rome Call for AI Ethics*,

[...] aby wspierać etyczne podejście do sztucznej inteligencji i promować poczucie odpowiedzialności wśród organizacji, rządów i instytucji w celu stworzenia przyszłości, w której innowacje cyfrowe i postęp technologiczny będą służyć ludzkiemu geniuszowi i kreatywności, a nie ich stopniowemu zastępowaniu²³.

Rzymskie wezwanie do etyki w dziedzinie sztucznej inteligencji przyznaje, że oferuje ona ogromny potencjał, jeśli chodzi o poprawę współistnienia społecznego i dobrobytu osobistego, zwiększenie ludzkich możliwości oraz umożliwienie lub ułatwienie wielu zadań, które mogą być wykonywane wydajniej i skuteczniej. Dlatego technologia ta powinna być rozwijana dla dobra ludzkości i środowiska, naszego wspólnego domu i jego mieszkańców, którzy są ze sobą nierozzerwalnie związani. Aby opowiedzieć się za wykorzystaniem technologii sztucznej inteligencji w służbie rodziny ludzkiej, unikając jakiegokolwiek wyzysku i szanując przyrodzoną godność każdego z jej członków i wszystkich środowisk naturalnych oraz biorąc pod uwagę potrzeby tych, którzy są najbardziej narażeni, dokument opiera się na promowaniu praw człowieka. Co więcej, wpływ przemian wywołanych przez sztuczną inteligencję w społeczeństwie, pracy i edukacji wymaga opracowania

²¹ Tamże p. 5.

²² Tamże.

²³ Pontifical Academy for Life. *Artificial Intelligence 2020*. Vatican 2020. <www.academyforlife.va/content/pav/en/events/intelligenza-artificiale.html> [dostęp: 31.05.2024].

konkretnych programów nauczania obejmujących różne dyscypliny nauk humanistycznych, ścisłych i technicznych. Wreszcie sześć zasad podsumowuje podstawowe elementy dobrej innowacji: przejrzystość, włączenie, odpowiedzialność, bezstronność, niezawodność systemów AI, bezpieczeństwo systemów AI oraz poszanowanie prywatności użytkowników²⁴.

4. WYZWANIA W ZAKRESIE FORMACJI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Wspomniane wyżej niektóre zagrożenia ludzkiej godności wynikające z nowych technologii cyfrowych stanowią wyzwanie dla formacji chrześcijańskiej, która jest jednym z fundamentalnych zadań Kościoła. Papież Franciszek jest świadomy faktu, iż

[...] rozwój technologii, która szanuje i służy ludzkiej godności, ma wyraźne implikacje dla instytucji edukacyjnych i świata kultury. Zwielokrotniając możliwości komunikacji, technologie cyfrowe umożliwiły spotkania na nowe sposoby. Istnieje jednak potrzeba stałej refleksji nad rodzajem relacji, do których nas kierują. Młodzi dorastają w środowiskach kulturowych przenikniętych technologią, co nie może nie budzić wątpliwości w zakresie metod nauczania i formacji²⁵.

Rodzi się pytanie, jak przygotować zwłaszcza ludzi młodych do korzystania z przytłaczającego ogromu możliwości sztucznej inteligencji, by rzeczywiście służyła ona rozwojowi człowieka, a nie jego intelektualnej i moralnej zapaści. Zdaniem Franciszka

[...] edukacja w zakresie korzystania z form sztucznej inteligencji powinna mieć na celu przede wszystkim promowanie krytycznego myślenia. Konieczne jest, aby użytkownicy w każdym wieku, a zwłaszcza ludzie młodzi, rozwijali umiejętność świadomego i wnikliwego korzystania z danych i treści gromadzonych w sieci lub tworzonych przez systemy sztucznej inteligencji²⁶.

Zadania formacyjne wymagają ponadprzeciętnych kompetencji w świecie nowoczesnych technologii związanych ze sztuczną inteligencją. Toteż priorytetowo zadania te powinny podejmować szkoły, uniwersytety i towarzystwa naukowe, które są wezwane do pomocy studentom i profesjonalistom w uwzględnieniu społecznych i etycznych aspektów rozwoju i wykorzystania technologii.

²⁴ Por. Pontifical Academy for Life. *Rome Call for AI Ethics*. Vatican 2020. <https://Avww.romecall.org/wp-content/uploads/2021/02/AI-Rome-Call-xfirma_DEF_DEF_con-firme_.pdf> (nr 3-8) [dostęp: 31.05.2024].

²⁵ Franciszek. *Sztuczna inteligencja i pokój* p. 7.

²⁶ Tamże.

Zdaniem amerykańskiego jezuita A. Viciniego

[...] szkoły wyższe i uniwersytety odgrywają ważną rolę w kształceniu obecnych i przyszłych pokoleń, umożliwiając im wnoszenie pozytywnego wkładu w kształtowanie rozwoju technologicznego sztucznej inteligencji w tkance społecznej. Projekty i inicjatywy, które wspierają kreatywne innowacje – takie jak inżynieria skoncentrowana na człowieku – mogą prowadzić do rozwoju technologii AI w sposób, który pozwoli na jej wykorzystanie do promowania tego, co dobre i sprawiedliwe: od egzekwowania prawa po edukację, przedsiębiorczość i rynek pracy²⁷.

Wyzwań w zakresie formacji ludzkiej i chrześcijańskiej jest wiele, tym bardziej że nie wszystkie problemy związane z technologią sztucznej inteligencji zostały należycie rozpoznane. Ze sztuczną inteligencją jest podobnie jak ze sztucznym zapłodnieniem *in vitro*. Kościół potrzebował nieco czasu, by wszystkie niuanse tego zjawiska rozpoznać i poddać ocenie moralnej. Z pewnością tak samo będzie również z fenomenem sztucznej inteligencji. Jednak już teraz widać, jak bardzo należy ostrzegać ludzi przed złem moralnym polegającym na szerzeniu dezinformacji i produkcji fałszywych wiadomości (tzw. *fake news*), które mogą szkodzić bliźnim nie tylko przez wprowadzanie ich w błąd, ale także prowadzenie do ciężkiego grzechu szkalowania innych. Papież Franciszek ostrzega ponadto przed pokusą tworzenia kultury nowych murów, aby uniemożliwić spotkanie z innymi kulturami, innymi ludźmi, a w konsekwencji zablokować pokojowy rozwój i braterskie współistnienie rodziny ludzkiej²⁸.

Nowe technologie związane ze sztuczną inteligencją wzywają ludzkość do swoistego nawrócenia etycznego. Jak zauważa papież Franciszek,

[...] ludzkie spojrzenie i pragnienie lepszej przyszłości dla naszego świata prowadzą do potrzeby interdyscyplinarnego dialogu, mającego na celu etyczny rozwój algorytmów – *algor-etykę* – w którym wartości kierowałyby drogami nowych technologii. Kwestie etyczne powinny być brane pod uwagę od samego początku badań, a także na etapie testowania, projektowania, produkcji, dystrybucji i wprowadzenia na rynek. Jest to podejście etyki projektowania, w którym instytucje edukacyjne i decydenci mają do odegrania istotną rolę²⁹.

Mark Graves, jakby odpowiadając na postulat papieża, przewiduje w niedalekiej przyszłości możliwość stworzenia moralnej sztucznej inteligencji. Oczywiście, wszystko zależy od współpracy ludzi z technologią, ale wyobraża on sobie

²⁷ A. Vicini. *Artificial Intelligence and Social Control: Ethical Issues and Theological Resources*. „Journal of Moral Theology” 11:2022 Special Issue 1 s. 69.

²⁸ Por. Franciszek. *Sztuczna inteligencja i pokój* p. 7.

²⁹ Tamże p. 6.

wielostopniowe i wieloetapowe systemy zabezpieczeń moralnych, które sztuczna inteligencja może wprowadzić do swojej „jaźni” i stosować w praktyce³⁰.

Problem wyzwań, jakie niesie dla duszpasterstwa Kościoła sztuczna inteligencja, jest ściśle związany ze zjawiskiem tzw. transhumanizmu. Trudne do zdefiniowania zjawisko kulturowe można opisać jako

[...] ruch intelektualny, kulturowy oraz polityczny postulujący możliwość i potrzebę wykorzystania nauki i techniki, w szczególności neurotechnologii, biotechnologii i nanotechnologii, do przewyżczenia ludzkich ograniczeń i poprawy kondycji ludzkiej³¹.

W antropologii transhumanistów nie ma miejsca na ludzką wolność i godność. Wolna wola ma być jedynie złudzeniem i wymysłem filozofów, a godność człowieka jest odrzucana jako nieuprawniony szowinizm gatunkowy. Myślenie transhumanistów jest kwintesencją myślenia oświeceniowego. Jest to wizja człowieka, który kontroluje wszystko dookoła, całą naturę, a także siebie – własne życie i zdrowie. Jest to ideologia quasi-religijna, gdyż opiera się na dogmatach darwinizmu i przekonaniu, że obowiązkiem człowieka jest kontrola procesów ewolucji, o czym pisał choćby Julian Huxley, jeden z pierwszych propagatorów transhumanizmu, który wprost nazywał ten nurt nową formą wiary³².

W etyce transhumanistów istnieje wewnętrzna sprzeczność. Z jednej strony odrzucają oni wszelkie normatywne kryteria oceny, z drugiej przyjmują użyteczne kryteria ludzkiej egzystencji, zgodnie z którymi jakość życia mierzona jest takimi wyznacznikami jak zdrowie, zdolności kognitywne itp. Rozumowanie transhumanistów jest następujące: właściwości, które ma człowiek, są dynamiczne, nie można wskazać stałych cech jego natury. Stanowią one ewolucyjny rezultat dostosowywania się człowieka do warunków, w jakich żyje. Zważywszy, że warunki, w których istoty ludzkie wyewoluowały tysiące lat temu, należą już do przeszłości, bo obecnie człowiek żyje w środowisku stworzonym przez niego samego, to cechy te powinny również zostać zmodyfikowane. Zwolennicy tego nurtu przyjmują użyteczne kryterium tych modyfikacji, zależne od tego, jakie właściwości w danych warunkach najlepiej się przydają³³.

Rada Społeczna przy Arcybiskupie Metropolii Poznańskiej wydała 9 września 2022 r. oświadczenie pt. *Transhumanizm a sztuczna inteligencja*.

³⁰ Por. M. Graves. *Theological Foundations for Moral Artificial Intelligence?*. „Journal of Moral Theology” 11:2022 Special Issue 1 s. 2010-211.

³¹ *Transhumanizm*. <<https://pl.wikipedia.org/wiki/Transhumanizm>> [dostęp: 24.05.2024].

³² Por. J. Huxley. *Transhumanizm*. „Journal of Humanistic Psychology” 8:1968 nr 1 s. 73-76. DOI: <10.1177/002216786800800107> [dostęp: 31.05.2024].

³³ Por. *Transhumanizm to nowa forma wiary, gdzie nie ma miejsca na ludzką wolność. Rozmowa z M. Soniewicką*. <<https://klubjagiellonski.pl/2018/03/24/transhumanizm-nowa-forma-wiary-gdzie-nie-ma-miejsca-na-ludzka-wolnosc-rozmowa/>> [dostęp: 16.05.2024].

Dokument ten zwraca uwagę, że rewolucja technologiczna, która dokonuje się na naszych oczach, wymaga

[...] pogłębionej refleksji filozoficznej, także nad zachowaniem sensu istnienia człowieka w zmieniającym się świecie³⁴.

Transhumanizm jest pewną filozofią, a nawet ideologią, w ramach której próbuje się przedstawić nową wizję świata i człowieka. W wersji radykalnej transhumanizm wypracowuje

[...] zwodniczy język porozumienia między sztuczną inteligencją a humanistyką, bazując na nadmiernym zaufaniu do nauki, a szczególnie do technologicznego rozwoju, i roztacza futurologiczne wizje, w których byt zwany człowiekiem miałby osiągnąć wszechmoc i, w konsekwencji, nieśmiertelność³⁵.

Środkami realizacji tej obietnicy miałyby być: inżynieria genetyczna, sztuczna inteligencja i farmakologia. Kościół, dostrzegając wiele pozytywnych możliwości rozwoju sztucznej inteligencji, nie może przemilczeć prawdy, że

[...] dozwolone etycznie zmiany ilościowe nie dopuszczają kreacji technologicznych natury człowieka, sprzężonych z ideologicznymi, w kierunku postczłowieka czy cyborga [...]. Zmiana jakościowa pretenduje bowiem do wszechmocy Boskiej i łamie, po raz kolejny, zakaz wkraczania w jej kompetencje, forsując dozwolone granice poznania i reaktywując zgubne dla ludzkości konsekwencje grzechu pierworodnego³⁶.

* * *

Dylematów natury etycznej związanych ze zjawiskami sztucznej inteligencji i transhumanizmu pozostaje wiele. Kard. W.J. Eijk wezwał nawet Stolicę Apostolską do przygotowania jak najszybciej wyczerpującego dokumentu Kościoła na ten temat, np. w formie encykliki³⁷. Niewątpliwie taka encyklika pomogłaby także w uporządkowaniu i w lepszym przygotowaniu wspólnoty Kościoła do zadań formacyjnych, jakie wywołuje fenomen sztucznej inteligencji. Niestety, encyklika dotychczas jeszcze się nie ukazała, ale stanowisko w sprawie sztucznej inteligencji papież Franciszek zajął we wspomnianym wyżej *Orędziu na 57. Światowy Dzień Pokoju*. Nie jest to stanowisko wyczerpujące temat i dosyć ogólne, ale rzuca już pewne światło na to nowe zjawisko. Mimo wielu zagrożeń, które papież wskazał w tym dokumencie, przebija z niego duża doza optymizmu i nadziei. Taki jest

³⁴ Rada Społeczna przy Arcybiskupie Poznańskim. *Oświadczenie „Transhumanizm a sztuczna inteligencja”*. <<http://archpoznan.pl/pl/oswiadczenie-rady-spoolecznej-przy-arcybiskupie-poznan-skim-transhumanizm-a-sztuczna-inteligencja-9-09-2022>> [dostęp: 24.05.2024].

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Por. W.J. Eijk. *Niech Kościół ewangelizuje chatboty*.

również wydźwięk apelu Franciszka skierowanego na końcu tego orędzia do wszystkich ludzi:

Mam nadzieję, że ta refleksja zachęci do uczynienia wszystkiego, aby postępy w rozwoju form sztucznej inteligencji w ostateczności służyły sprawie ludzkiego braterstwa i pokoju. Nie jest to odpowiedzialność nielicznych, lecz całej rodziny ludzkiej. Pokój jest bowiem owocem relacji, które uznają i akceptują drugiego człowieka w jego niezbywalnej godności, a także owocem współpracy i zaangażowania w dążeniu do integralnego rozwoju wszystkich osób i wszystkich narodów³⁸.

Miejmy nadzieję, że rozwój nowej rzeczywistości, jaki niewątpliwie kreuje sztuczna inteligencja, nie obróci się przeciw człowiekowi, ale zostanie zaprzęgnięty do prawdziwego rozwoju ludzkości, zgodnego z odwiecznym planem Bożym. To jednak, czym stanie się sztuczna inteligencja dla człowieka, w jakiej mierze zależy od każdego z nas.

BIBLIOGRAFIA

- Eijk W.J.: *Niech Kościół ewangelizuje chatboty*. <<https://www.ekai.pl/prymas-holandii-niech-kosciol-ewangelizuje-chatboty/>> [dostęp: 24.05.2024].
- Franciszek: *Sztuczna inteligencja i pokój. Orędzie na 57. Światowy Dzień Pokoju* (8.12.2023). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/peace/documents/20231208-messaggio-57giornatamondiale-pace2024.html>> [dostęp: 29.05.2024].
- Graves M.: *Theological Foundations for Moral Artificial Intelligence?*. „Journal of Moral Theology” 11:2022 Special Issue 1 s. 182-211.
- Huxley J.: *Transhumanizm*. „Journal of Humanistic Psychology” 8:1968 nr 1 s. 73-76. DOI: <10.1177/002216786800800107> [dostęp: 31.05.2024].
- Kalisz M.: *Sztuczna inteligencja – osiągnięcia, zagrożenia, perspektywy*. „Transformacje” 2020 s. 156-169. <researchgate.net: Micha_Kalisz_transformacje_1-2_20201.pdf> [dostęp: 24.05.2023].
- Kloch J.: *Wstrzymanie badań nad sztuczną inteligencją nie jest możliwe*. <<https://www.ekai.pl/ks-prof-jozef-kloch-wstrzymanie-badan-nad-sztuczna-inteligencja-nie-jest-mozliwe/>> [dostęp: 24.05.2023].
- Michałowski B.: *Internet of Things (IoT) i Artificial Intelligence (AI) w Polsce. Jak wykorzystać rewolucję technologiczną Internetu rzeczy i sztucznej inteligencji w rozwoju Polski*. Warszawa 2018.
- Oberg A.: *Souls and Selves: Querying an AI Self with a View to Human Selves and Consciousness*. „Religions” 14:2023: 75. <<https://doi.org/10.3390/rel14010075>> [dostęp: 24.05.2024].
- Onyeukaziri J.N.: *Artificial Intelligence and an Anthropological Ethics of Work. Implications on the Social Teaching of the Church*. „Religions” 15:2024: 623 <<https://doi.org/10.3390/rel15050623>> [dostęp: 31.05.2024].

³⁸ Franciszek. *Sztuczna inteligencja i pokój* Zakończenie.

- Pontifical Academy for Life: *Artificial Intelligence 2020*. Vatican 2020. <www.academyforlife.va/content/pav/en/events/intelligenza-artificiale.html> [dostęp: 31.05.2024].
- Pontifical Academy for Life: *Rome Call for AI Ethics*. Vatican 2020. <https://avwww.rome-call.org/wp-content/uploads/2021/02/AI-Rome-Call-xfirma_DEF_DEF_con-firme_.pdf> (nr 3-8) [dostęp: 31.05.2024].
- Rada Społeczna przy Arcybiskupie Poznańskim: *Oświadczenie „Transhumanizm a sztuczna inteligencja”*. <<http://archpoznan.pl/pl/oswiadczenie-rady-spoolecznej-przy-arcybiskupie-poznanskim-transhumanizm-a-sztuczna-inteligencja-9-09-2022>> [dostęp: 24.05.2024].
- Reed R.: *A.I. in Religion, A.I. for Religion, A.I. and Religion: Towards a Theory of Religious Studies and Artificial Intelligence*. „Religions” 12:2021: 401. <<https://doi.org/10.3390/rel12060401>> [dostęp: 27.05.2024].
- Rząd Rzeczypospolitej Polskiej: *Polityka dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce od 2020 roku*. „Monitor Polski” poz. 23 s. 66. <https://sipdata.lex.pl/dane/monitor/2021/2445830/1.pdf?_ga=2.116799297.677839057.1620393881-573017618.1603-871734>.
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej: *Portal sztucznej inteligencji. Czym jest sztuczna inteligencja*. <<https://www.gov.pl/web/ai/czym-jest-sztuczna-inteligencja2>> [dostęp: 29.05.2024].
- Singler B.: „Will AI create a religion?” *Views of the algorithmic forms of the religious life in popular discourse*. „American Religion” 5:2023 nr 1 s. 95-103. DOI: <10.2979/amer-reli.5.1.05> [dostęp: 29.05.2024].
- Transhumanizm to nowa forma wiary, gdzie nie ma miejsca na ludzką wolność. Rozmowa z M. Soniewicką*. <<https://klubjagiellonski.pl/2018/03/24/transhumanizm-nowa-forma-wiary-gdzie-nie-ma-miejsca-na-ludzka-wolnosc-rozmowa/>> [dostęp: 16.05.2024].
- Transhumanizm*. <<https://pl.wikipedia.org/wiki/Transhumanizm>> [dostęp: 24.05.2024].
- Vicini A.: *Artificial Intelligence and Social Control: Ethical Issues and Theological Resources*. „Journal of Moral Theology” 11:2022 Special Issue 1 s. 41-69.

Streszczenie: Sztuczna inteligencja należy niewątpliwie do najbardziej wpływowych i dynamicznie rozwijających się zjawisk współczesności. Na uniwersytetach są tworzone nowe kierunki studiów, a menadżerowie wprowadzają nieustannie najnowsze rozwiązania wykorzystujące sztuczną inteligencję do zarządzania przedsiębiorstwami, marketingu, reklamy i promocji, przy czym chodzi nie tylko o promocję różnych wystawionych na sprzedaż produktów materialnych i nowych technologii, lecz także groźnych ideologii, niewyobrażalnych dotąd sposobów wpływania na myślenie ludzi, praktycznych sposobów przejmowania i sprawowania władzy. Nas interesuje znalezienie odpowiedzi na następujące pytania: Czy sztuczna inteligencja ma jakiś związek z posługą duszpasterską Kościoła, a jeśli tak, to w jakich obszarach tejże działalności? Jakie są walory sztucznej inteligencji możliwe do wykorzystania w duszpasterstwie, a jakie zagrożenia? Jeżeli są zagrożenia, to jakie wyzwania formacyjne należy podejmować w działalności zbawczej Kościoła? Próba odpowiedzi na te pytania zostanie podjęta na podstawie pierwszych, na razie nielicznych, wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i nieco liczniejszych już opracowań teologicznych tego zagadnienia.

Słowa kluczowe: sztuczna inteligencja, duszpasterstwo, godność człowiek, formacja chrześcijańska.